

ТВОРИ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ ДЛЯ ДІТЕЙ: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД

А Здійснено концептуальний аналіз творів сучасних українських композиторів для дітей, окреслено їхню художньо-образну палітру, простежено особливості: фольклорний, етнокультурний виміри; трансформація музичних форм і жанрів; широке залучення найновіших засобів музичної виразності; тяжіння музичних інтонацій до концентрації символічних, змістоутворювальних структур; джазово-імпровізаційність; вплив на духовний розвиток та утвердження національної свідомості підрастаючого покоління.

Ключові слова: українські композитори; твори для дітей; музична інтонація; семіотика

Актуальність проблеми. Розвиток сучасної музичної культури України спонукає до оновлення освітнього простору, зокрема моделювання нових підходів до музичного виховання. Це проблемне поле актуальне у системі спеціалізованих мистецьких навчальних закладів як винятково перспективної ланки формування високодуховного, національно свідомого молодого покоління. На думку визначних науковців та музикознавців (Б. Асаф'єва, М. Бубера, В. Біблера, С. Кримського, Г. Рімана, М. Хадеггера та ін.) музичне мистецтво віддзеркалює буття та здатне відобразити емоційне життя людини у його плінності, багатосенсовості всіх нюансів і відтінків, музика, за своєю сутністю, є сходженням від німоти, темноти фізичного буття до просвітленості духу. Процес залучення дитини до сфери пізнання прекрасного не тільки у звуковій, а й у духовній, емоційній сферах і є понадзавданням педагога у класі.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Невід'ємною складовою художньої культури України є величезний пласт музичного мистецтва. Його унікальність, самобутність і безмежність проявів висвітлена у численних дослідженнях. У другій половині ХХ століття з'являються розвідки, зокрема, з проблем трансформації парадигм композиції як метахудожнього явища, еволюції категорій постмодерної, авангардної естетики тощо (О. Зінькевич, О. Козаренко, Р. Станкович-Спольська, Н. Герасимова-Персидська), особлива увага приділяється вивченню парадигматики фольклору та семантики народного мелосу (С. Грица, А. Іваницький).

Навіть побіжний огляд науково-теоретичного дискурсу дає змогу простежити значну зацікавленість науковців до проблем музичного виховання (О. Радинова, О. Ростовський, В. Шульгіна ін.), музикознавчого аналізу сучасної музики для фортепіано (Н. Кашкадамова, Л. Ланцута, О. Пономаренко, О. Фрайт ін.), творчість сучасних українських композиторів у рамках прояву концептуального синтезу (А. Чібалашвілі). Увагу дослідників привертає й психологічний аспект дитячої творчості (І. Біла, Б. Кіндратюк, М. Михайлова).

Існує низка спеціальних досліджень, які розкривають: сучасні тенденції формування українського фортепіанного репертуару для дітей (І. Новосядла), виховні можливості музичного мистецтва (Н. Мозгальова, В. Пальоний), вивчення збірок композиторів діаспори (У. Молчко, О. Німилович, І. Громіш), систематизація авторських збірників фортепіанних творів для дітей українських композиторів другої по-

ловини ХХ ст. (З. Юзюк), дидактично-виховні можливості та пізнавально-виховний потенціал циклів п'єс української дитячої фортепіанної музики від останньої чверті ХІХ століття (В. Заремба) до 80-х років ХХ ст. (М. Скорик «З дитячого альбому») (М. Данілішина) та багато інших.

Виходячи із вищезазначеного, акцентуємо особливу увагу художньому осмисленню творчого доробку українських композиторів уже на початковому етапі музичного виховання.

Мета статті полягає у доповненні багатовекторних досліджень музики для дітей, виявленні сучасних тенденцій у фортепіанній творчості українських композиторів для дітей, окресленні її художньо-образної палітри та підкресленні значущості у духовному зростанні особистості.

Викладення основного матеріалу. Н. Герасимова-Персидська зазначає, що кожен рік нового століття все більше утверджує у думці, що ми знаходимося на порозі нової епохи. Те, що сприймалося як змішання стилів, ідей, гіпотез, нині набуває впорядкованої форми, виявляє властивості парадигми. Дослідниця пропонує розуміти музичне мистецтво як таке, що, деякою мірою, готує свідомість до сприйняття нових відкриттів, неосяжних раніше, до сприйняття нової картини світу. У нових музичних образах міняються стереотипи форми, тим самим образний світ збільшується до нескінченності, змінюючи тим самим сприйняття предметів і явищ. Здається, що людина може вийти у свідомості за планетарні межі у ближній або навіть і дальній космос, чим змінює розуміння як часу, так і простору [2].

Особистість митця та широта творчих орієнтирів стає визначальною для композиторів сучасності, а розмаїття стилів і жанрів, нові тенденції творення цілком закономірні у ХХІ ст. Розширюються межі виражальних можливостей, однак незмінним залишається звернення до семіотичних систем.

Характеристика музичної творчості як семіотичного феномена притаманна багатьом музикознавцям України, зокрема дослідженням І. Пясковського, Б. Деменка, С. Шипа, О. Козаренка та ін. Знак, який розуміється як єдність означуваного та означального, семіоз як дія знаків, театрологія знака як сингулярності сучасної електронної музики, блиск і ніщовіння алеаторики, сонорика спонукають до багатовекторного аналізу «музичної матерії». Власне семіотичний підхід допомагає на підставі знакових конотацій осмислити складні культурні явища [3]. Зазначимо, що

у мистецтвознавстві не один раз були озвучені констатації про «застарілість» семіотики, що її усуває з авансцени теоретичних досліджень феноменологія (М. Мамардашвілі, О. П'ятигорський). Проте семіотика переживає нове народження у зв'язку з актуалізацію кібернетичного буму в музиці, з фрактальними топологічними усвідомленнями мікроструктури музичного знаку.

Звертаючись до творчості сучасних українських композиторів (О. Безбородька, А. Загайкевич, С. Зажитька, А. Карнака, В. Рунчака, Л. Сидоренко, К. Цепколенко, М. Шоренкова), А. Чібалашвілі констатує внутрішньовидовий синтез (полістилістика, синтез технік – новаторські прийоми гри) в музичному мистецтві у рамках прояву концептуального синтезу сучасної української художньої культури, що сприяє реалізації найсмільвіших новаторських ідей, наприклад, інструментального театру, персоналізації тембрів і сценічності дії [6]. Це нерідко викликає суперечності у мистецькій галузі між новітніми тенденціями української музичної культури, засобами їхнього втілення та можливістю відповідного сприйняття. Відтак зумовлюється необхідність оптимального вирішення наявних проблем, що сприяло б входженню українського мистецтва у світовий простір та дало можливість інтерпретації його етнокультурного виміру.

Українська музична культура кінця ХХ – початку ХХІ століть позначена самотніми творчими особистостями та потужним мистецьким доробком представників композиторської школи України. Їхні твори формують «музично-інтонаційний словник» [1]. Розуміння музики як інтованого смислу є однією із основоположних ідей у теорії Б. Асаф'єва. Особливість музичної інтонації полягає в тому, що вона не фіксується в нотному тексті, або в інших формалізованих утвореннях, часто інтонація неповторна. Дослідниця Г. Іванченко вважає: «Часто інтонація неповторювана, пов'язана з виконавськими традиціями, що передаються в процесі концертного виконавця або особистого спілкування педагога та учня» [4, с. 159]. У даному контексті актуалізується необхідність постійного оновлення, розширення «музично-інтонаційного словника» учнів у процесі музичного виховання, збагаченого кращими зразками сучасної музики. В іншому випадку неминучою буде «криза музичних інтонацій» або зміна «музично-інтонаційного словника» що частково відбувається. Простежується заміщення винятковості, піднесеності сприйняття мистецтва буденними формами, через канали масової комунікації. Навіть у некаліфікованого слухача формуються матриця попереднього художньо-мистецького досвіду, що дозволяє сприймати незнайомі твори мистецтва як наділені певними сенсами.

Отже, творення й сприйняття сучасної української музичної культури у значній мірі залежить від формування мистецьких смаків підростаючого покоління. Вже на початковому етапі навчання музики треба звертатися до творчості композиторів-сучасників, котрі поповнюють дитячий репертуар винахідливими, самотніми творами. Нерідко композитори, «фантазуючи музичною мовою», вже у дитячих творах втілюють складні явища та спонукають маленьких виконавців до усвідомлення музичного знаку,

змісту, символу шляхом вільних асоціацій. Художньо-образне мислення дитини збагачується новими естетичними враженнями. Поступово у неї складається індивідуальне ставлення до оточуючого світу, що відображається і на виконанні творів. Українська сучасна композиторика пропонує широкий спектр музичної образності, що стимулює розвиток художнього смаку, збагачує мистецький досвід. Загальновідомо, що розвивати хороший музичний смак необхідно вже з перших років навчання, поступово готуючи дитину до прослуховування серйозної музики, до культури «живого» сприйняття мистецтва у концертному залі. У зв'язку з цим визначальним й стратегічно важливим завданням є підбір музичного репертуару.

Наприклад, цикл творів українського композитора Г. Саська «Мозаїка» складається із п'єс, у яких постають різноманітні образи, характери, жанри, музичні стилі. Це своєрідна стисла енциклопедія художньої образності. Мініатюри програмні, що сприяє розвитку фантазії дитини, кристалізації образного мислення («Льодовий палац Снігової королеви», «Синички за вікном», «Перший пролісок», «Метелики над квітами» та ін.). Жанрово-стильовий діапазон мініатюр широкий – від академічних («Арія», «Поліфонічна фантазія», «Токата») до фольклорних («Веснянка», «Народне сказання»), від орієнталізму («Східний мотив») до джазу (Сюїта з трьох п'єс «Граю джаз»). Запропоновані у циклі мініатюри викладені у послідовності ускладнення музичного матеріалу (від нескладних до віртуозних п'єс) [5].

Збірка творів українського композитора В. Ронжина «Фортепіанні твори для дітей» містить програмні п'єси та ансамблі, наприклад «Автомобілі», «Футбол», «Лісове озеро», «Вогні міста» тощо. Тяжіння музичних інтонацій до типізації, концентрації визначеного змісту дозволяють розглядати їх як певну символічну, змістоутворювальну структуру. Також привертають увагу збірки «Магія фортепіано» Ю. Білковського та «Альбом для дітей» В. Скуратовського, у яких презентоване жанрове розмаїття мистецтва та емоційно-настрійний світ почуттів.

Останнє десятиліття збагатилося авторськими збірками та збірками педагогічного репертуару в обробленні українських композиторів. Зокрема, можна виділити авторську збірку М. Ластовецького «Фортепіанні п'єси для дітей та юнацтва» (зошит 2). Композитор дотримується сучасних загально-мистецьких тенденцій до збереження й примноження національних культурних надбань українства, розкриттям його історичного минулого, збагачуючи дитячий репертуар яскравими оригінальними творами. Однак втілює це митець сучасною, подекуди різкою й дошкульною музичною мовою.

Ще однією цікавою збіркою є «Пітер Пен, музичні ілюстрації для фортепіано» О. Козов'якіна, яка насичена яскравими образами казкових героїв (Пітера Пена, Венді, Капітана Джеймса Гака, Феї Дінь-Дінь, Русалки), вміло втіленими композитором музичними засобами. Знайомі персонажі, спонукають дітей до пошуку асоціативно-образних зв'язків, до вільної фантазії ймовірного діалогу героїв, адже мелодичні звороти, запропоновані композитором, перетворюються у своєрідні лейтмотиви казкових героїв.

Окремої уваги, безумовно, потребує гостро актуальна взаємодія фольклору і сучасної музики. Ця тенденція яскраво простежувалася ще у творчості М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка та ін., й активно продовжується (Ж. Колодуб, В. Сільвестров, М. Скорик, М. Степаненко та ін.). Взаємодія народного і композиторського, сучасного та минулого, символічного, міфологічного із застосуванням широкої палітри різноманітних музичних технік – це реальність мистецького сьогодення.

Зростання інтересу до джазового та естрадного мистецтва знайшло своє продовження у збірках для дітей. Витончений ритм, заснований на синкопованих фігурах й унікальний комплекс прийомів виконання ритмічної фактури, яскраві ритмічні фігури, що подекуди імітують вільну імпровізацію, представлені у дитячих п'єсах Г. Саська «Граю джаз», та «Граю джаз»-2, О. Саратського «Граємо джаз», Л. Іваненко «Імпровізуємо блюз».

Захопливі ансамблеві джазово-імпровізаційні твори видані у збірці «Фортепіанні джазові твори» В. Журби та Я. Журби розвивають музичний смак, сприйняття джазової гармонії, формують чіткі уявлення про блюзовий лад, відчуття форми блюзового квадрату. Авторські п'єси створені таким чином, що навіть для найменших виконавців зрозумілою побудовою є 12-тактовий період.

До окремої групи можна віднести збірки редакцій так званих вільних транскрипцій класичних творів. Наприклад, збірка В. Птушкіна «По сторінках «Дитячого альбому» П. Чайковського, «Музичні сходинки» – автор і упорядник Л. Вершиніна, «Музичні старожитності» – п'єси українських композиторів XIX ст. для фортепіано (ред. Л. Ткаченко) тощо.

Розглянуті збірки ескізно представляють великий пласт дитячого репертуару з добруку сучасних українських композиторів. Спеціальні нотні видання для дітей створені з урахуванням психологічних і фізіологічних особливостей дитини, формують здатність сприймати та розуміти сучасні музичні твори, спонукають розрізняти види та жанри сучасного мистецтва, особливості його інтонаційно-образної мови, виховують музичний смак та національну культуру в цілому адже творчість багатьох композиторів це інтелектуальне та духовне надбання українського народу.

Зазначений репертуар залучає широкий контингент учнів у музичних школах, гуртках і студіях до духовно-мистецького національного ареалу, сприяє впровадженню ефектив-

них методів навчання, що дозволяють оптимально розвивати музичні здібності учнів різного рівня обдарованості.

Висновки. Концептуальний аналіз творів сучасних українських композиторів для дітей дозволив простежити тенденції сучасної музичної культури, а саме: акцентуація на фольклорному, етнокультурному вимірах; трансформація музичних форм і жанрів; широке залучення найновіших засобів музичної виразності; тяжіння музичних інтонацій до концентрації символічних, змістоутворювальних структур; джазова імпровізаційність. Тонкі образні занурення, яскраві, колоритні тембральні персоніфікації, програмність, інструментальний театр, казковість, історизм, міфологізм, фантазійність втілюються у новітніх композиторських техніках. Світ сучасного українського композиторського мистецтва – це багатозначний образ динаміки буття, що через сплав емоцій, симбіоз стилів, втілених у сучасних композиторських техніках, залучає дитину до гармонії Всесвіту. Адже музично-виконавська діяльність, раціональне усвідомлення музичного твору та розвиток психоемоційної сфери вже на початковому етапі навчання сприяють духовному розвитку особистості. Звернення до творів українських композиторів сприяє утвердженню національної свідомості підрастаючого покоління.

У подальшому необхідно зосередити науковий пошук на дослідженнях вікових особливостей психоемоційного сприйняття новітніх стилетворчих елементів музичної мови, а також образної сфери сучасного музичного простору.

Список використаних джерел

1. Асафьев Б. В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании. Ленинград: Музыка, 1973. 86 с.
2. Герасимова-Персидская Н. Музыка. Время. Пространство / ред. И. Тукова. Київ: Дух і літера, 2012. 408 с.
3. Дорофеева В. Ю. Композиторська творчість як естетична реальність культури України другої половини XX століття. *Наукове пізнання: методологія та технологія*. 2009. Вип. 2 (24). С. 44–49.
4. Иванченко Г. Психология восприятия музыки: подходы, проблемы, перспективы. Москва: Смысл, 2001. 264 с.
5. Офіційний сайт НСКУ. URL: <http://composersukraine.org>.
6. Чібалашвілі А. О. Концептуальний синтез у сучасній українській художній культурі (на матеріалі камерної музики): автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. мистецтвознавства: спец. 26.00.01 «Теорія та історія культури». Київ, 2015. 16 с.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 03.03.2018

Дорофеева В. Ю. Произведения современных украинских композиторов для детей: концептуальный подход.

А Осуществлен концептуальный анализ произведений современных украинских композиторов для детей, очерченно их художественно-образную палитру, прослежены особенности: фольклорное, этнокультурное измерения; трансформация музыкальных форм и жанров; широкое привлечение новейших средств музыкальной выразительности; тяготение музыкальных интонаций к концентрации символических, смыслообразующих структур; джазовая импровизационность; влияние на духовное развитие и утверждение национального сознания подрастающего поколения.

Ключевые слова: украинские композиторы; произведения для детей; музыкальная интонация; семиотика

Dorofieieva V. Yu. Music Works for Children of Ukrainian Composers: Conceptual Approach.

С Conceptual analysis of the music of contemporary Ukrainian composers for children, its artistic-shaped palette is outlined, the features are analyzed: folklore, ethno-cultural dimensions; transformation of musical forms and genres; widespread attraction of the newest means of musical expression; the attraction of musical intonations to the concentration of symbolic, content-forming structures; jazz-improvisation; influence on spiritual development and establishment of the national consciousness of the younger generation.

Key words: Ukrainian composers; music works for children; musical intonation; semiotics